

Socialdemokratin och jämlikheten

Kommentarer till Tankeverksamhetens rapport "Socialdemokratins ideologiska särart". Kommentarererna är skrivna av Håkan Bengtsson, Johan Lönnroth, Payam Moula och Per Sundgren. Samt en kommentar av Karin Pettersson till Jämlikhetskommisionens publicerade betänkande (SOU 2020: 46) sommaren 2020

RAPPORT #72

Socialdemokratin och jämlikheten

Kommentarer till Tankeverksamhetens rapport Socialdemokratins ideologiska särart. Kommentarererna har skrivits av Håkan Bengtsson, Johan Lönnroth, Payam Moula och Per Sundgren. Samt en kommentar av Karin Pettersson till Jämlikhetskommisionens under sommaren publicerade betänkande (SOU 2020: 46)

*

Efter att Tankeverksamheten publicerat rapporten Socialdemokratins ideologiska särart, så bjöd vi in ett antal vänsterskribenter att kommentera texten. Alla som nappade på vårt förslag publiceras i den här rapporten. Karin Pettersson dock med den skillnaden att vi fick publicera en text av henne som varit införd i Aftonbladet. och som handlar om Jämlikhetskommisionens betänkande.

*

Håkan A Bengtsson **VD för Arenagruppen**

Ingvar Johanssons, Ann-Marie Ljungbergs och Örjan Nyströms essä ”Socialdemokratins ideologiska särart” är ett synnerligen viktigt bidrag till den socialdemokratiska idédebatten. Jag ser den gärna som början på en ny diskussion och ett bredare försök att åter muta in ett ideologiskt härad, som för närvarande är illa trängt. Socialdemokratin har det senaste decenniet upplevt en kräftgång som helt nyss framstod som osannolik, inte bara här i landet. Flera decenniers nyliberal motvind har förstås bidragit därtill. Liksom senare års framväxt av en ny mer ”folklig” högerkonservativ populism. Så vad skulle kunna vara mer angeläget än att återigen företa en ideologisk syneförrättning? Under årens lopp har jag hört många som efterlyst ideologisk debatt, ibland har det väl nästan låtit som ett självspelande mantra. Som det dock är lätt att instämma i. Finns det ändå inte ett slumrade och förbisett arv som skulle kunna inympa ny politisk energi i arbetarrörelsen? Ja, det tror jag. Men samtidigt kan denna längtan efter idédebatt lätt odla en föreställning om att det skulle finnas en ursprunglig, äkta eller sann socialdemokrati,

ungefär som om ett färdigt politiskt recept ligger och väntar i Arbetarrörelsens arkiv, som någon form av helig graal, ett slags socialdemokratins urkund eller tio budord, vilka på något sätt kommit bort längs vägen. När man tänker närmare på den socialdemokratiska idétraditionen eller om man så vill särarten blir det uppenbart att detta är något av ett villospår. Det är nog snarare verktygslådan och den historiska erfarenheten som kan inspirera, inte att en färdig politisk föreskrift eller program som skrevs i ett annat historiskt sammanhang, skulle kunna återanvändas rakt av. Så vad är det allmängiltiga i denna idétradition som är värt att bära med sig?

Ja, Tankeverksamhetens essä livade upp mig. Jag delar nog i grund och botten ansatsen och uppskattar den undersökande metoden och de av mig anade slutsatserna om hur en slipsten bör dras och det politiskt möjliga ska kunna vidgas. Den är en sympatisk, genomarbetad och resonerande text. Den borrar sig vidare ner i arvets rottrådar med det uppenbara syftet att hitta en ny väg i en ny tid. Bättre början går inte att tänka sig. Därför är detta mer kompletteringar eller tillägg till en viktig och intressant essä. Men också möjligen en invändning. Huvudtesen i essän är apropå partiprogrammets texter om frihet, jämlikhet och solidaritet att det för socialdemokratins säregna ligger i "mitten av denna triad". Jämlikheten, alltså eller "jämlikhetsnormen" som Örjan Nyström och Anders Nilsson tidigare skrivit om och utvecklat i en bok, är i själva verket det som särskiljer socialdemokratins från andra politiska rörelser, eller skulle man kunna tillägga de som står till höger om socialdemokratins, åtminstone.

Författarna arbetar här vidare i en väl upptrampad fåra, så argumenterade exempelvis Norberto Bobbio i "Vänster och höger: essä om en politisk distinktion" för att det just var i synen på jämlikhet som skillnaden mellan vänster och höger synliggjordes. Högern ser ojämlikheten som ofrånkomlig och varnar för likriktning, medan vänster ser jämlikhet som en förutsättning för olikhet, och människors möjlighet till självförverkligande. Vi kan härleda den konflikten tillbaka kampen för politisk jämlikhet vid valurnorna, via organisering och mobilisering i arbetslivet och välfärds- och trygghetssystemens utjämnande funktioner. Men som bekant har vi i den senaste fasen av kapitalismens utveckling haft svårare att försvara och utveckla jämlikheten. Strävan efter jämlikhet kan liknas vid ett vänsterns Sisyfosarbete, ja, det är en bärande del av arbetarrörelsens ideologiska arv och en av dess centrala politiska uppgifter och utmaningar. Och den har inte blivit mindre central efter att också Sverige upplevt ökade inkomst- och förmögenhetsklyftor sedan början av 1980-talet. Detta är ett globalt fenomen som omfattar i princip alla jordens länder. Bakgrunden är förstås de strukturella, ekonomiska och tekniska förändringar som skett de senaste decennierna ofta numera sammanfogade eller sammanfattade i ordet "globaliseringen". Men de ökade klyftorna hänger också samman med medvetna politiska vägval. Däremot är jag mer osäker på om jämlikhetsnormen är det självklara svaret på frågan om den socialdemokratiska särartens egenheter i en vidare bemärkelse. Jämlikhetsnormen synliggör och fokuserar förstås på

något helt avgörande. Men vad missar den och vilka byggstenar riskerar den att lägga i skugga? Jag har allt mer kommit betrakta socialdemokratins idéarv som komplext och mångfacetterat, ibland motsägelsefullt, men i ständig rörelse och utveckling. Den där särarten har flera källor som format en unik mix. Varje tids utmaningar omdefinierar också det idéhistoriska arvet. Det är värt att notera att på 1980-talet var arbetarrörelsen involverad i en frihetsdiskussion, som inte ställdes i motsättning till jämlikhet, det mått av utjämning som då hade åstadkommit togs ännu någorlunda för given. Det var förstås ett försök att möta den kritik mot byråkratisering, centralisering och brist på delaktighet i den utvecklade välfärdsstaten. Så här i efterhand var nog inte försöket långsiktigt framgångsrikt. Vilket inte hindrar att utgångspunkten var rimlig. Varje tid har sina utmaningar, framgångar och misslyckanden.

Jämlikhetsbegreppet har i sig också flera beståndsdelar. I LOs rättviseutredning från 1990-talet, som jag i marginalen var engagerad i, diskuterades och analyserades rättvisan och jämlikheten i tre dimensioner med inspiration hämtad från den amerikanska filosofen Iris Marion Young. Det var för det första lika förutsättningar, för det andra omfördelning och för det tredje frihet från förtryck. Den första dimensionen kan socialdemokrater och liberaler nog vara överens om. Samtidigt vet vi att i ett klassamhälle med kulturella, ekonomiska och sociala klyftor är att lika start i livet i praktiken är en illusion. Därför behöver vi också ha en möjlighet till omstarter under livsresan, som kan göras möjliga inte minst via politiska insatser. Men också omfördelning. Ja, politiska beslut kokar i grund och botten så ofta ned till fördelningsövervägande, det vill säga vår förmåga att fördela resurser rationellt och rättvist. Jämlikhetsnormen bör i denna mening genomsyra alla politiska beslut. Det är också här som klyftan går mellan höger och vänster i grunden går och som Tankeverksamhetens essä förtjänstfullt lyfter fram. Den tredje dimensionen bör nog tolkas som förtryck baserat på kön, etnicitet eller religion. Här går kanske konflikten snarare eller främst gentemot konservativa högern.

I ”Den svenska socialdemokratien och dess teorier” pekade Per Nyström på att vi kan ha att göra med ett rent källproblem när det kommer till socialdemokratins ideologi eller ”dess teorier”. Vilken skriftlig källa eller vilken enskild person ska vi utgå från? Undrade Nyström. Hans text utgjorde egentligen anteckningar från ett muntligt inlägg i en offentlig debatt om Herbert Tingstens epokgörande bok ”Den svenska socialdemokratins idéutveckling” som kom från trycket 1941. Kommentaren publicerades i ”I folkets tjänst”, ett urval av Nyströms artiklar, först drygt fyra decennier senare. Per Nyström frågade sig vilka texter eller uttalanden man bör utgå ifrån när det kommer till att bedöma vad socialdemokratins ”teorier” är, officiella uttalanden i riksdagen, diskussioner och partikongresser och distriktskonferenser, interna överläggningar, brev eller personliga informationer och tolkningar? Man skulle kunna tillägga att även de olika delarna av partiet eller den bredare socialdemokratiska rörelsefamiljen och de enskilda medlemmarna skulle kunna ha synpunkter på saken. När jag en gång läste den där texten

slog det mig att den kanske egentligen kastade strålkastarljuset på att socialdemokratin i sin mångfald är svårfångad och kanske omöjlig att sammanfatta i en enda sentens. Socialdemokratin springer ur en bred socialistisk strömfåra, men har hittat en egen väg och utvecklat en egen praktik, som i sin tur format och omformat dess teorier eller ideologi. Ett av dess karakteristiska drag är att den till skillnad från en del andra vänsterrörelser inte har en skarp och på förhand definierad politisk och ideologisk kärna. Det har skapat en förmåga att justera kartan efter verkligheten. Just därför har socialdemokratin också alltid kritiserats för att ha svikit sina socialistiska ideal. Men grunden är egentligen att socialdemokratin skytt dogmatismen, testuggandet och distanserat sig från föreställningen att politiken har en teoretisk kärna eller att den skulle kunna utgå från någon form av vetenskaplighet (läs marxismen). Eller som Willy Brandt uttryckte det 1975: ”Till skillnad från kommunister av allehanda schatteringar bör de demokratiska socialisterna när de rationellt, dvs teoretiskt, motiverar sina målsättningar medvetet avstå från att relatera till en enda politisk teori eller filosofi, eftersom den enligt min mening inte representerar någon sluten ideologi eller ens världsåskådning.”

Tingsten ställde i sitt stora verk om socialdemokratin, än i dag det mest genomarbetade som skrivits i ämnet, socialism och planhushållning eller liberalism och marknadsekonomi som absoluta motsatser. Tingsten betraktade gärna idéerna som ett antingen eller. Programmatiskt kom emellertid det marxistiska arvet i den här vevan att kompletteras med en radikal pragmatism som orienterade sig mer mot det politiskt görliga. Den bakomliggande föreställningen om en definitiv brytning med det kapitalistiska samhället bleknade bort. Till förmån för en praktik som omformade förutsättningarna för och gränserna för ägandets domvärjo och kapitalets maktbefogenheter. Men Tingsten gjorde alltså gällande att socialdemokratin i praktiken redan hade övergett sina samhällomvälvande ambitioner. Boken var på sitt sätt Tingstens farväl till socialdemokrati, han hade dessförinnan lämnat sitt ledamotskap i partikommissionen som sedan presenterade ett nytt program 1944. Herbert Tingsten tes var alltså att arbetarrörelsen hade utvecklats till socialliberal rörelse. Det var med andra ord inte något särskilt med socialdemokratin. Samma berättelse har för övrigt odlats av vänstern utanför socialdemokratin. Den tidens socialdemokrater hade inte lätt att hantera och förhålla sig till Tingstens kritik. Den kanske satte fingret på en öm punkt, ett identitetsproblem som rörelsen ännu inte hade kommit till rätta med, kanske i sin praktik men inte teoretisk. Arbetarrörelsen var mitt inne i en process som formade ett socialdemokratiskt svar, som succesivt växte fram. Vägen dit gick via socialistiska reformer som förbättrade samhället och ökade jämlikheten samtidigt som den kapitalistiska marknadsekonomi inte omkullkastades, men omgärdades av fler och fler socialistiska bastioner. Kollektivavtalsmodellen utgör exempelvis en restriktion för arbetsgivarnas makt på löne marknaden, i praktiken representerar det en syntes av socialistiska (en kollektiv kartell) och liberala principer (avtalet som grundpelare i marknadsekonomi). Den solidariska lönepolitiken åsidosatte delvis marknadens

principer på arbetsmarknaden. Samma sak kan sägas om den sociala bostadspolitik, som också utvecklades i skärningspunkten mellan politik och marknad. Det finns åtskilliga exempel på liknande konstruktioner inom ramen för den svenska modellen. Till den har den nationella politiken och kommunpolitiker förstås bidragit, men också en rad organisationer i det civila samhället, som fackföreningsrörelsen och andra folkrörelser. Socialdemokratin utvecklades därigenom till en egen idétradition utifrån dess socialistiska inspirationskällor. Men i själva verket är dess rötter redan från början mångfacetterade. Där finns förstås det marxistiska arvet inte minst framträdande i partiprogrammen, rötterna går vidare tillbaka till upplysningen och den franska revolutionen (frihet, jämlikhet, broderskap - idag solidaritet), till socialistiska utopier av olika slag men också möjligen till en lokal tradition av självstyre där socknarna hade betydande möjligheter att råda över gemensamma lokala angelägenheter. De socialdemokratiska partierna har också alla formats av sina unika nationella sociala, ekonomiska och kulturella omständigheter.

Kanske finns också regionala skillnader och nyanser, inom länderna. Socialdemokratin fogar därigenom olika idéelement, erfarenheter och omständigheter till en föränderlig idékonstellation. Noga besett går det inte heller att komma ifrån att socialdemokratin alltid har varit en bred kyrka. Inte bara i termer av att det funnits en spänning mellan vänster och höger i partiet, med delvis motstridiga utgångspunkter och ingångar. Där har funnits industrialister och hembygdsivarare, och en och annan "grön" socialist. Gillesocialister och statsocialister. Decentralister och centralister, ett nerifrån- och ett uppifrånperspektiv. Vetenskapligt lagda sociala ingenjörer och folktribuner. Utvecklingsoptimister och utvecklingskritiker. Liberalt och konservativt sinnade socialister. Nationalister och kosmopoliter. Kommunsocialister och etatister. Identitetspolitiker och universalister. Sexuell frihet och moralism. Medborgarrätt och mänskliga rättigheter. Marxister och folkrörelsesocialister. Kooperatörer och administratörer. Planhushållare och självförvaltare. Hyresgäster och bostadskooperatörer, för att inte tala om villaägare. Folkbildare och aristokratiska socialister. Till detta kommer åtskilliga klassmässiga spänningar, mellan arbetare och akademiker, tjänstemän och arbetare. Även rent organisatoriskt är socialdemokratin en mix av organisationer i närheten av eller knutna till arbetarrörelsen, exempelvis kooperationens olika sfärer, folkbildningen, Folkets hus och parker, hyresgästerna och förstås fackliga organisationer. Och inte minst fackföreningsrörelsen som spelade en central roll vid partiets tillkomst och som länge varit en organisatorisk del av partiet, genom åren på olika sätt. Vilket har format en vidare arbetarrörelse, eller folkrörelsevärld, med mer eller mindre starka relationer till det socialdemokratiska partiet med olika inspel och ingångar till dess teorier. Socialdemokratin har med andra ord varit mycket mer än ett parti. Även i dag finns en bukett av sidoorganisationer med delvis olika perspektiv, nu senast har även HBTQ-sossarna fått en adjungerad plats i partiets högsta ledning tillsammans med SSU, Kvinnoförbundet och Tro och Solidaritet. Det finns förstås också ledamöter som sitter på ett fackligt mandat. Hela denna mångfald är i sig fascinerande. Frågan är vad det är som

historiskt hållit ihop denna rörelse och vilket kitt som kan binda dess olika delar i framtiden?

Återigen, de som söker lärdom i historien kommer nog inte runt att socialdemokratin i Sverige lyckades hitta en väg bortom föreställningen om en absolut socialistisk sprängpunkt då en samhällsmodell ersatte en annan. I stället formade praktiken en reformistisk, möjlig väg som ändå ändrade maktförhållandena i samhället. I efterhand har denna beskrivits som en svensk modell. Detta blev nog uppenbart långt senare; det fanns ingen färdig plan. Man prövade sig fram. Sedan länge beskrivs de nordiska välfärdsmodellerna som just socialdemokratiska. Den korta versionen är att dessa har flera beståndsdelar: ett organiserat arbetsliv byggt på kollektivavtal, trygghetssystem och välfärdspolitik och en ekonomisk politik som understödjer de andra benen. Det är kort sagt en modell som lyckades bädda in kapitalismen i samhället och samtidigt beskar ägandets absoluta makt, genom en rad politiska åtgärder. Kollektivavtalsmodellen är förstås av avgörande betydelse för relationerna på arbetsmarknaden och för lönebildningen. Men det finns många andra exempel där en kombination av avtal och lagstiftning begränsat ägandets domvärjo. Arbetarrörelsen lyckades föra in socialistiska element i den mix som formade den svenska och de nordiska modellerna.

När den första socialdemokratiska regeringen för egen maskin tillträdde 1920 tillsatte den två utredningar, en industriell demokrati och en om socialisering. Socialiseringsutredningens slutbetänkande kom först en bra bit in på 1930-talet. Socialismens sattes så att säga på utredning. Statsvetaren Jörgen Hermansson har i uppsatsen ”Konstitutionell socialism och idén om löntagarägda företag” (i ”Tillsammans. En fungerande ekonomisk demokrati”) särskådat den politiska läroprocess som socialiseringsutredningen trots allt ledde fram till, trots att det inte verkar ha varit så många som läste de 22 volymerna som Socialiseringsnämnden publicerade genom alla år: ”Den som läser utredningarna bör utrusta sig med en lämplig brevkniv. Risken är nämligen överhängande att de avgörande sidorna i betänkandena än i dag, åttio år senare, är osprättade.”

Men de fyllde kanske ändå en roll, menar Hermansson: ”Med det finns skäl att framhålla andra aspekter av socialiseringsnämndens arbetsmetoder. Det kan även beskrivas som ett kritiskt rationalistiskt – eller om man så vill reformistiskt – tillvägagångssätt.” Eller annorlunda uttryck. En väg prövades medelst utredning. Den befanns problematisk. Statligt ägande hade sina avigsidor. Implicit var slutsatsen, som formades parallellt, en annan väg.

Det har gått ungefär ett och ett halvt sekel sedan den moderna arbetarrörelsen började ta form. Efter alla dessa och år och alla dessa socialistiska politiska försök, revolutioner, uppror och experiment genom historien kan vi ändå göra ett preliminärt bokslut. Då visar

det sig att den socialdemokratiska vägen varit den mest framgångsrika av alla socialistiska försök. Socialdemokratien har hamnat på rätt sida i den stora och avgörande demokratifrågan. Diverse anarkistiska försök har runnit ut i sanden. Den kommunistiska idétraditionen har inte klarat historiens test, den lever vidare på Kuba ett tag till och i form av brutal statskapitalism under allt hårdare kommunistisk diktatur i Kina. De skandinaviska länderna är när allt kommer omkring de som lyckats allra bäst med att förena social utjämning, stabil demokrati **och** ekonomisk utveckling. De nordiska länderna rankas högt vad gäller tillit och goda livsförhållanden. Det är den där kompromissen mellan socialism och marknadsekonomi som vänsterkritikerna dömt ut och Tingsten såg som socialliberalism. Ja, den representerar vid en historisk och internationell jämförelse ett framgångsrik socialdemokratiskt projekt. Trots alla sina tillkortakommanden. Eller kanske just därför. Framgångarna har inte i första hand gått via konflikter och strejker, utan snarare är det kompromisser och avtal som fört reformprocessen och utvecklingen vidare. Förstås var en fundamental förutsättning såväl organisatorisk styrka som politiskt fingertoppskänsla.

Men låt mig ändå avslutvis pröva några andra för mig viktiga kompletterande pusselbitar. När Hjalmar Branting fick frågan ”Varför jag är socialdemokrat” av tidningen ”Stormklockan”, som allt mer kom i konflikt med partiledaren, svarade han så här: ”Av övertygelse och rättskänsla. Marxismens utvecklingslära om arbetarklassens tillväxt i betydelse och makt gav klarhet och stadga; där studentradikalismen stannat vid att negera härskande borgerliga åskådningar, övervinner socialismen dem definitivt genom att förklara varför de uppkommit och varför de skola dö. Och liksom mitt förstånd säger mig, att vår syn på samhällsutvecklingen i huvudsak pekar rätt, så revolterar min känsla mot en sakernas ordning, som dömer de ojämförligt flesta att stanna i växten och kväva sina bästa stämningars längtan.” Detta är ett ofta, kanske till leda, citerat uttalande. Ofta brukar väl bara de sista orden nämnas. Hela uttalandet andas en historisk kontext som delvis skattat åt förgängelsen. Men ändå tycks de där orden uttrycka något som fortfarande bär. Det kanske vittnar om vad arbetarrörelsens politiska strävanden i grund och botten handlar om, att skapa förutsättningar för individernas frigörelse och självförverkligande, människors möjlighet att leva ut sin fulla potential och förverkliga sina livsdrömmar. Då måste olika slags strukturer och hinder brytas ned. Så att så många som möjligt kan färdas väl genom livet. Därför krävs välfärd och jämlikhet, såväl lika förutsättningar, omfördelning som frihet från förtryck.

Och så var det detta med partinamnet. Vad säger det oss? Social och demokrati. Låt oss ändå stanna vid det senare ledet. Demokrati är inte bara fråga om den formella demokratin. Jag citerar gärna från 1960 års socialdemokratiska partiprogram, som lever vidare även i det nu gällande programmet: ”Socialdemokratien vill låta demokratins ideal sätta sin prägel på hela samhällsordningen och människornas inbördes förhållanden för att därigenom ge varje individ möjlighet till ett rikt och meningsfyllt liv.” Demokratien

som skiljelinje har fördelen att den avskiljer socialdemokratin från utmanare också på vänsterkanten, och vad gäller dess verkningskrets också högerut. Demokrati är socialism, socialism är demokrati. Demokratin är en beslutsform och en styrelseform. Men för socialdemokratin också ett ideal för hela samhället och för relationen mellan människor. Som Bengt Nerman har uttryckt det: socialism handlar i grund och botten om du-förhållanden.

Under decennier har borgerligheten varnat för ”politiseringsen”. Ytterst handlade detta förstås om att politiken och demokratin har fått för stor roll. Framför allt genom den offentliga sektorn. Men också via politiska beslut som indirekt påverkat samhället och ekonomin. Centralt för borgerligheten har varit att rulla tillbaka demokratin verkningskrets. Eller som det brukar heta: ”politiseringsen”. Den striden pågår fortfarande. Paradoxalt nog har högern inte i grunden lyckats rucka på den kollektiva finansieringen även om skattekvot har pressats ned, vilket skapat stora revor i välfärden. Men framför allt har man bakvägen via marknadsstyrning, privata utförare, beställar-utförare, modeller, juridifiering och New public management trängt tillbaka politiken. ”Armbågslucka” till politiken är ett mantra som har satt sig i det offentliga medvetandet. Vi har under lång tid sett en strukturell maktförskjutning där politikerna retirerat till förmån för experter, myndigheter, tjänstemän och jurister. Hur denna balans mellan politiker och experter ska se ut är förvisso inte skriven i sten. Men vissa förflyttningar och förhållningssätt är djupt problematiska ur ett principiellt perspektiv. Särskilt viktigt är att politikerna och de politiska partierna, departementen och ministrarna kan göra självständiga analyser och värdera kunskap från olika håll innan de fattar beslut. Alltför ofta rekommenderar »experterna« och politikerna utför. Men politikens primat behöver värnas. Medborgarrätten måste stå över äganderätten. Så, gärna en jämlikhetsnorm, men inte till priset av att andra avgörande delar av det socialdemokratiska idéarbetet hamnar i skugga. Och som alltid är det diskussionen som bör ”utgöra svar på frågan”, för att hämta en formulering från gamla mötesprotokoll. Inte tvärtom.

*

Johan Lönnroth

Vice ordförande för Vänsterpartiet 1993–2003

Ni tycker efter att ha citerat några ledande socialdemokrater att ”de tagna tillsammans visar att det just nu behövs en debatt om socialdemokratin ideologiska särart.” Jag kan självklart inte ifrågasätta att ni känner detta behov. Själv känner jag tvärtom ett behov av att suddas ut gränserna mellan socialdemokratiska, vänstersocialistiska och gröna partier och rörelser.

Ni skriver: ”Det för socialdemokratisk ideologi säregna är att den vill öka jämlikheten – eller minska ojämlikheten, om man säger så. En del av säregenheten består jämfört med auktoritärt jämlikhetstänkande dock också i att jämlikheten är sammanlänkad med både frihet och solidaritet.” Jag kan inte inse att denna åsikt är säregen för socialdemokratisk ideologi. Den hyllas också av det parti jag är medlem i. Då kanske ni säger att i och med det är också vi socialdemokrater. (Jag fick ofta i riksdagen höra att jag lät som en socialdemokrat när jag sa något som socialdemokrater gillade.) Men jag tycker inte att ni kan ta monopol på att jämlikheten kan vara ”säregen” för er.

Ni citerar från Wikipedias uppslagsord ”Socialism”: ”I bredare mening avses med socialism en politisk ideologi med bred tilltro till kollektivets och eventuellt statens möjligheter som problemlösare med fokus på största möjliga jämlikhet mellan individer och samhällsgrupper; traditionellt klasser, numera även könen, olika etniska grupper och grupper åtskilda av olika sexuella preferenser.” För mig är socialismen enbart den frihetliga, att den arbetande människan skall äga, utöva makt och bli fria från kapitalisternas herravälde. Den socialism som återopas i det socialdemokratiska partiets program: ”Fria och jämlika människor i ett solidariskt samhälle är den demokratiska socialismens mål.” tror jag gör nästan alla partier till demokratiska socialister bara det inte kallas socialism.

Ni skriver: ”Vi vill i lagom reformistisk takt göra EU till åtminstone en välfärdsunion, och vi har som vision att en dag hela vår planet blivit en välfärdsplanet. Ju mera jämlik desto bättre.” Som framgår av Ann-Marie Ljungbergs, Jimmy Sands och min ”Den tredje vänstern” (Korpen 2017) är jag enig om det. Men inte heller på den punkten kan jag tycka att socialdemokrater skall ha patentet.

*

Payam Moula Chefredaktör Tiden

Vad är ideologins övergripande funktion? I den läsvärda rapporten ”Socialdemokraternas ideologiska särart” ger rapportförfattarna ett svar på frågan om ideologins betydelse; nämligen att ideologiska tankar ”sätter (...) sin prägel på sådant som vi betraktar som socialdemokratiskt ’sunt förnuft’. De finns där som en slags gjutform för våra mer specifika tankar utan att vi är medvetna om dem”. Skrivelsen är utmärkt och förklarar socialdemokraternas försvagning i Sverige och Europa. Gjutformen för våra tankar har försvagats och skiftat.

Det finns hos alla rörelser en övertygelse om att den egna ideologin är den rätta. Med detta följer ofta en tro att ideologin också är populär – bara folk förstod den. På så vis kan

krav på mer ideologi bli en lösning på problem, nästan oavsett problem. Om det egna partiet blev bättre på kommunikation, lite tydligare i sina ställningstaganden så kommer fler att förstå partiet och stödet att växa. Till skillnad från kommunikationen som alltid behöver bli bättre hör vi sällan någon påstå att ideologin behöver bli bättre. I verkligheten är det sällan som mer ideologi per se löser problem, tvärtom är mer ideologi ofta ett problem för politiska partier. Ideologin kan vara ett hinder för att få ökat stöd, just för att ideologin i sig är impopulär, svårbegriplig eller utdaterad. Det finns dock ett undantag. Socialdemokratin. Inte för att vår ideologi är mest rationell, förnuftig eller logisk. Inte för att den är moraliskt överlägsen eller filosofisk suverän. Utan av den enkla anledningen att en del av vår ideologi är att värna den breda majoritetens intresse. Vi värnar inte den breda majoritetens intressen av en slump. Vi gör det inte för att vi råkar tycka som dem i en viss fråga, vid ett visst tillfälle. Vi gör det för att vår ideologi *är* att värna majoritetens materiella intressen vid intressekonflikter. Det är syftet med vårt parti, det är varför vi bildades. Det är naturligtvis inte hela vår ideologi. Som rapporten utmärkt redovisar har vi *kommunitära* drag – vi värdesätter gemenskaper – och vi värdesätter *individuell frihet* inom gemenskapens gränser. Men, det är när vi glömmer bort att ett av våra ideologiska ben är majoritetens intressen som vi hamnar snett. Det är när vi ska förstå frihet, jämlikhet och solidaritet fränkopplat intressen. När ideologi och värderingar fränkopplas från de materiella intressekonflikterna världen består av. Det syns i vår ekonomiska politik när vi inte vågar omfördela från den rika minoriteten till den breda majoriteten. Det syns i vår migrationspolitik när vi låtsas som att migration inte innehåller några materiella intressekonflikter.

Arbetarrörelsen är inte vilken rörelse som helst. Det är inte en altruistisk rörelse, eller en rörelse av och för människor med moral. Det är en rörelse för den breda majoriteten. Jag hoppas att den här delen av vår ideologi för förnyad uppmärksamhet framöver. Att vara en arbetarrörelse förpliktigar. Låt oss göra vår plikt.

*

Per Sundgren

Ordförande för Stiftelsen Jämlikhetsfonden, kulturborgarråd (V) i Stockholm 1988–1991

Märkliga sammanträffanden. Samtidigt som jag av Ann-Marie Ljungberg ombeds att kommentera den text om Socialdemokratin ideologiska särart som hon, Ingvar Johansson och Örjan Nyström skrivit, läser jag Ivar Lo-Johanssons *Socialisten*. Den handlar i hög grad om en central aspekt av denna särart. ”Individen räckte inte till, eftersom ingen individ var fri, om de andra han träffade var ofria. Friheten bestod i den väg som förde från egoism till broderskap.” Författaren säger också och här tror jag att vi är överens. ”Jag ville inte tro, att socialismen bara var en ekonomisk lära, utan också en

moral.” Ja, det skulle gå att citera åtskilligt ur Socialisten som belyser vad som är en socialdemokratisk och socialistisk särart.

Låt mig med en gång säga att jag är överens om mycket. Jämlikhet är det helt centrala begreppet, en jämlikhet som är sammanlänkad med frihet och solidaritet. Den jämlikheten eller ”jämlikhetsnormen”, som författarna kallar den, skiljer sig från en borgerlig socialliberal jämlikhet, som framför allt gått ut på att råda bot på akut fattigdom genom att integrera de fattiga i samhället, den så kallade arbetarfrågan. Här bör tilläggas att denna socialliberalism har en utgångspunkt i det hot mot samhället som man ansåg att den utbildade massan utgjorde. Även inom arbetarrörelsens folkbildning sågs denna utbildade massa som ett hot.

Att gränserna mellan socialdemokrati och socialliberalism kan vara diffusa håller jag med om. Inte minst gäller det synen på befintliga sociala och ekonomiska skillnader. Hur har de uppstått och fyller de någon funktion? För liberalismen är meritokratin helt central. Den innebär att skillnader måste finnas och är motiverade. Vissa människor är helt enkelt mer meriterade och ska därför självklart ha mer av livets goda. Även de flesta socialister håller nog med om detta, åtminstone till en viss gräns, men hur stora skillnader är motiverade? Detta ser jag som en avgörande fråga som författarna glider förbi. I dagens svenska samhälle är det meritokratiska argumentet det helt centrala när det gäller att motivera och försvara ekonomiska skillnader, men vi vet ju att dessa skillnader har mycket litet med meriter att göra. Socialliberaler är av princip motståndare till ekonomisk jämlikhet, som enligt dem förutom att strida mot meritokratiska principer innebär en hämsko på ekonomisk utveckling, som med nödvändighet drivs av incitamentet att tjäna pengar. Den traditionella konservatismen är försvagad och i ekonomiska frågor resonerar konservativa partier som Moderaterna och KD ungefär som liberalerna.

Nåväl, åter till socialismen. Den var under slutet av 1800-talet liktydig med planekonomi, säger författarna. Jag skulle tro att begreppet planekonomi i hög grad är en produkt av den ekonomiska utvecklingen i Sovjetunionen och dess femårsplaner. Om vi går till den svenska socialdemokratin och dess partiprogram förekommer inte ordet. Varken i programmen före eller efter 1917. Uppgiften som den framställs i de tidiga partiprogrammen är arbetarklassens befrielse genom upphävandet av den privata äganderätten. Historiens riktning är mer eller mindre föreskriven. Inte heller ordet jämlikhet förekommer i programmen, med ett tidigt undantag, som saknar betydelse i detta sammanhang.

Med Per Albin Hanssons folkhemstal och den socialdemokratiska regeringsbildningen 1932 sker dock ett avgörande perspektivskifte, som manifesteras än tydligare i partiprogrammet från 1944, skrivet av Ernst Wigforss. Jämlikhetstanken har nog funnits där tidigare, men det är först i 1944 års program, med tre omnämmanden, som ordet och

begreppet blir en viktig fråga. Tidigare fanns ingen anledning att särskilt utveckla en strategi för hur klyftorna skulle minska i det ekonomiska system som ändå skulle avskaffas när socialismen infördes. I partiprogrammet från 1944 är ägandefrågan inte längre lika central. Istället betonas den ojämlikhet som är en följd av att makten över produktionen är koncentrerad till ett litet fåtal kapitalägare. Denna makt bör överföras till medborgare som görs delaktiga i det demokratiska samhället som nu ska byggas upp. Jämlikhet blir i partiprogrammen efter andra världskriget ett allt mer centralt begrepp. I programmet från 2001 förekommer ordet 62 gånger. Kongressprotokollen från 1960-talet är fullkomligt pepprade med jämlikhet. Begreppet preciseras dock inte och får konkurrens av demokrati som det kanske mest centrala värdet. Ägandefrågan och den ekonomiska utjämningen tonas ned samtidigt som ett individperspektiv bli allt viktigare, uttryckt i formuleringar om människors lika värde och krav på lika chanser och möjligheter till utveckling. I förlängningen av detta perspektiv finns en tendens att förlägga jämlikheten till den enskilde individen, som en fråga om en inställning som kan intas eller väljas.

Att ett individperspektiv lyfts fram måste inte vara fel, men här är det viktigt att dra gränsen gentemot det liberala perspektiv som alltid spelat ut individen mot kollektivet, som hyllat de individer som lyckats genomföra klassresan och göra karriär, men aldrig haft ambitionen att lyfta hela klassen. Återigen är det meritokratins principer som får motivera den liberala ojämlikheten och ett samhälle som är stenhårt skiktat. Men med detta sagt håller jag med om att det i socialismen måste finnas ett individperspektiv. Inte minst ett personligt ansvar. Här har vi socialister ofta brustit. Ekonomisk utjämning är dock ingen garanti för mänsklig lycka, vi människor är som det mycket riktigt framhålls verksamma varelser. Därför måste ett jämlikhetsbegrepp se till människors möjligheter att utveckla sina förmågor. Våra resurser och förmågor skiljer sig åt. Ja, ett "jämlikhetsintervall" är förstås en nödvändighet eftersom vi föds med så olika förmågor. Men varför ska de med större förmåga ha mer? Borde det inte vara tvärtom? Något svar ges inte och jag läser texten som att jämlikhetsnormen nog kan förenas med ganska stora skillnader. Annars skulle samhället inte fungera. Men hur stora? I Sverige har skillnaderna nu växt under många år och allt tyder på att de kommer att fortsätta att växa även under socialdemokratiska regeringar. Den socialdemokratiska särarten är i hög grad flexibel.

Jag håller med författarna när de säger att jämlikhet inte kan begränsas till inkomstutjämning. Men den socialist som tonar ned inkomstutjämningen är definitivt på fel väg. Den ekonomiska jämlikheten är helt grundläggande som jag ser det. Inte minst är den en förutsättning för en fungerande demokrati. Men det går också att vända på resonemanget och att med den franske historikern Pierre Rosanvallon hävda att tanken på ekonomisk demokrati är mindre radikal än den politiska demokratin. På valdagen råder jämlikhet, fattig eller rik, de har en röst var. Det märkliga är ju att denna demokrati som

de flesta bekänner sig till bara ska gälla på valdagen. Varför gäller det inte på arbetsplatsen? Borde det inte ligga i den socialdemokratiska särarten att gynna uppkomsten av demokratiska företag? Men som Lo-Johansson konstaterar. Individerna finns i ett kollektiv och kollisioner uppstår. På samma sätt med universalismen, den kolliderar hela tiden med grupptänkande och lokala identiteter. Nationen är en sådan. Men är det verkligen en nödvändig konsekvens av den socialdemokratiska särarten att vi måste utgå från Sverige? Om nu nationerna inte är fasta identiteter varför kan vi inte då tänka oss gränsöverskridande identiteter som är lika viktiga eller viktigare än nationen?

Är inte ett sådant gränsöverskridande perspektiv nödvändigt om vi ska kunna lösa klimat- och miljöfrågor? Miljöfrågor är klassfrågor, dvs gränsöverskridande frågor. Det innebär rimligen att vi inte kan se bensinpriset som en begränsad nationell fråga, som handlar om en konflikt mellan stad och landsbygd eller mellan svenska låg- och höginkomsttagare. En jämlik lösning på bensinfrågan kan aldrig gå ut på att alla svenskar ska ha samma rätt att köra bil och förstöra miljö och klimat. De flesta människor på vår jord har aldrig ägt en bil och vårt bilkörande förstör också deras miljö. Perspektivet på bensinfrågan kan därför inte begränsas till den svenska nationen.

*

Jämlikheten som hamnade i soporna

Av Karin Pettersson, publicerad i Aftonbladet Kultur 19 augusti 2020

(Publicerad med tillstånd av författaren och Aftonbladet)

Ibland tänker jag att om vanliga lönearbetare visste hur lite konsultklassen betalar i skatt så skulle de tåga mot Rosenbad med högafflar.

Den näst sista dagen på den sista veckan av industrisemestern kallade finansminister Magdalena Andersson till pressträff om mandatperiodens viktigaste dokument: Jämlikhetskommissionens slutrapport.

På amerikansk politiska kallas det för "take out the trash" – att ta ut soporna. Uttrycket används för tekniken att dumpa nyheter man inte vill att folk ska lägga märke till. En minister som har slarvat med kvittona? Släpp nyheten en fredag eftermiddag när folk hunnit ta helg. Hundratals förslag för ökad jämlikhet och en förödande analys av ojämlikhetens konsekvenser? Bäst att lägga fram den när det fortfarande är semester och redaktionerna bemannas av sommarvikarier.

Jämlikhetskommissionen fick sitt uppdrag efter valet 2018, i efterhand kan man fråga sig

varför. Jobbet gavs åt Per Molander, denna sällsynta fågel som är en intellektuell i en svensk statsbyråkrats kropp. I två år har han och en grupp experter jobbat, nu är de klara. Rapporten är 1100 sidor lång och skriven på torr ämbetsmannaprosa, men under paragraferna mullrar det. Man förstår varför finansministern ville ta ut den med soporna: detta är en uppgörelse med ett politiskt system som systematiskt förstärkt klassamhället.

Rapporten bottnar i något så ovanligt som ideologi. Kommissionen utgår från en ”liberal samhällssyn med barnperspektiv”. Det låter beskedligt men får stora konsekvenser.

För några år sedan skrev Per Molander en liten men knivskarp bok. Den heter ”Ojämlighetens anatomi” och där visar Molander med exempel från spelteori hur ett mycket litet övertag i resurser – som pengar eller utbildning – med tiden leder till enorma skillnad i fördelning. Det finns ingen rättvisa eller utjämningsmekanism ”inbyggd” i marknader. Den som vill garantera individen någorlunda rättvisa måste gripa in och utjämna. Molander gör också upp med föreställningen att det enkelt går att välja mellan en politik för jämlikhet i förutsättningar (liberalism) och jämlikhet i utfall (socialism). Man förstår varför finansministern ville ta ut den med soporna: detta är en skoningslös uppgörelse med ett politiskt system som systematiskt förstärkt klassamhället.

Samma analys görs i utredningen. Där slås fast att den som vill ge barn lika förutsättningar av nödvändighet måste bry sig om hur deras föräldrar lever. Då kan inte arbetslösa och sjuka tvingas leva i fattigdom eller barnfamiljer vräkas. Då krävs en annan bostadspolitik och kraftigt utbyggda satsningar på förskola och lågstadium.

Kanske är det mest radikala förslaget i utredningen obligatorisk förskola från tre års ålder. Men, invänder valfri kristdemokrat, innebär inte det en inskränkning av föräldrarnas rätt att välja? Jovisst, säger Molander. Det är det som är poängen. För när det ”uppkommer konflikter mellan barnens och föräldrarnas intressen är det barnens bästa som ska ges företräde”.

Det är befriande.

Rapporten beskriver hur ojämlikheten skenar, och vad det medför. För den som följt den internationella debatten de senaste åren är det mesta känt. Ökad ojämlikhet leder till sämre välfärd och hälsa. Möjligheten att göra klassresor hämmas. Kriminaliteten går upp. Den magiska ingrediens som utgör cementet mellan byggstenarna i ett civiliserat samhälle – tilliten – urholkas. Konflikter ökar och tillväxten hämmas. Molander avfärdar mer diffusa förklaringsmodeller till utvecklingen i Sverige, som globalisering. Vårt privilegiesamhälle har vi byggt själva, med politiska beslut fattade av liberaler, socialdemokrater, kristdemokrater, centerpartister, vänsterpartister, miljöpartister och moderater.

I rapporten finns hundratals förslag. En social bostadspolitik, hårdare regler för friskolor, ändrade skatteregler, bättre skyddsnät, det finns hur mycket som helst. Mycket känns igen från andra utredningar som aldrig genomförts. Rapporten är en gravplats för

all den politik som borde ha genomförts i Sverige de senaste 15 åren. Här sätts den in i ett helhetsperspektiv. Det är sorgligt.

Några saker i utredningen kan vara värda att särskilt kommentera:

Det första är hur politiken de senaste decennierna med närmast kirurgisk precision gynnat de som redan har. En viktig anledning till den ökande ojämlikheten är att a-kassa och sjukförsäkring steg för steg urholkats. Pengarna från de gemensamma skyddsnäten har gått rakt ner i fickorna på de välbeställda. Skatt efter skatt har sänkts eller helt tagits bort: på bostäder, förmögenheter, arv och kapital. Och så detta bisarra förhållande att den som kan ha sitt jobb i "fämansbolag" betalar 20-30 procent skatt på sina inkomster jämfört med 50-60 procent som de skulle ha betalat om de skattat som vanliga löntagare. Det är inte bara en gåva till konsultklassen, det är en massiv stöld från det gemensamma. Och då har jag inte ens nämnt rut- och rot-avdraget.

Det andra är invandringen. De människor som kommit till Sverige de senaste åren "är en mycket stor resurs för folkhushållet", sa Molander på pressträffen. Det kändes helt bisarrt, får man ens säga så idag? Molanders slutsats är att invandringen löser de problem med en åldrande befolkning som det pratats om i decennier – och som varit huvudargumentet för att staten ska gå med överskott.

Utredningen för sedan fram denna självklarhet: de människor som kommer till Sverige som flyktingar måste till en början få kosta pengar. Perspektivet ligger nära de praktiskt lagda kommunalråd på ställen som Södertälje och Malmö som länge argumenterat för att stor invandring visst kan fungera, men att det då krävs massiva investeringar i bostäder, utbildning, språk och kultur. Staten måste *både* avskaffa EBO, ställa högre krav och subventionera jobb så att folk får en rimlig chans att göra rätt för sig. Det är jobbig läsning för både "invandringskritiker" och sossar som gjort budgetdisciplin till ett mål i sig.

Det tredje är just barnperspektivet. Molander insisterar på att barnets rätt att få växa och lära ska få styra politiken. När denna hållning blir konkret blir den explosiv. Politiken måste välja: friskolebolagens och medelklassföräldrarnas intressen, eller barnens. Den är mardrömslik, denna klyfta mellan det rimliga och det som faktiskt sker.

När jag läst kan jag inte bestämma mig för om dokumentet är storslaget eller futtigt, radikalt eller mest framför allt självklarheter. Vad jag vet är att allt i den tusensidiga luntan skulle behöva genomföras, och att det troligen skulle finnas folkligt stöd för det mesta. Vad som är säkert är också att inget eller mycket litet i den kommer att bli verklighet.

I riksdagen hålls Magdalena Andersson gisslan av marknadsextrema Centerpartiet, förra veckan lade de fram förslag om fler rut-bidrag. Det är som om coronakrisen i hemtjänst, sjukvård och äldreomsorg aldrig hade hänt, som om Annie Lööf aldrig besökt en underbemannad förskola.

Den är mardrömslik, denna klyfta mellan det rimliga och det som faktiskt sker.

Högerns invändning mot politik för ökad jämlikhet har de senaste decennierna – i alla fall på pappret – handlat om argumentet att jämlikhet är dåligt för tillväxten. Detta argument kan nu helt avfärdas, vilket utredningen också redovisar. Om något så är konsensus bland ekonomer att den exploderande ojämlikhet vi nu ser hindrar tillväxt. Invändningarna och motståndet mot jämlikhetspolitik måste därmed förstås som något annat, nämligen hävdandet just av gynnade gruppers specifika privilegier, som rätten att betala mycket mindre i skatt, att få välja skola med förtur, att få sin städning och bostad subventionerad.

På pressträffen sade Per Molander att han hoppades att många skulle läsa rapportens inledning, där han presenterar fakta, och går igenom forskning som beskriver hur mekanismerna ser ut när ojämlikhet skapas. Det önskar jag också, för det är förgörande läsning för alla som inte vill att barn på förhand ska dömas till ofrihet. Och kommissionens prognos är dystert: bryter vi inte utvecklingen väntar minskad tillit, sämre hälsa, lägre tillväxt, svagare demokrati och mer konflikter i samhället. I stället diskuterar vi, vad var det nu igen, rut-avdrag för möbelreparationer.

Som varandes vänster saknar jag i rapporten en tydligare maktanalys och förslag om hur ojämlikhet i ägande kan motverkas. Möjligen borde jag ha skrivit mer om det i den här texten. Men vad tjänar det till när till och med liberala förslag och rena självklarheter göms och bemöts med denna slapphet. Varför tillsattes ens utredningen? Ingen verkar längre minnas. *Take out the trash.*

© 2019 Tankeverksamheten inom arbetarrörelsen i Göteborg

Webb: www.tankeverksamheten.se

E-post: redaktion@tankeverksamheten.se

Cecilia Dalman Eek, Staffan Lindström, Ann-Marie Ljungberg, Örjan Nyström

Tidigare utgivet av Tankeverksamheten

2011

1. Anders Nilsson & Örjan Nyström, *Ny strategi för jämlikhet* (september 2011)
2. Anna Johansson, *Obligatorisk valfrihet? Nej tack!* (november 2011)
3. Gösta Esping-Andersen, *Att investera i barn och utjämna livschanser* (november 2011)

2012

4. Sofia Jonsson, *Trafficking i Europa* (januari 2012)
5. Erik Bengtsson, *Varför är fackföreningsrörelsen så svag i USA?* (januari 2012)
6. Johan Lönnroth, *Fragment av en begeliansk historieskrivning över nationalekonomin ur svensk horisont* (februari 2012)
7. Roland Kadefors, *Jobba till 75? Om ålder, arbete och pensionering* (mars 2012)
8. Anders Nilsson & Örjan Nyström, *Ungdomsarbetslösheten i Sverige och Leerwerkplicht i Nederländerna* (april 2012)
9. Anna-Lena Lodenius & Mats Wingborg, *Arbetarrörelsen och hotet från högerpopulisterna* (april 2012)
10. Erik Bengtsson, Jack Rolka & Fredrik Ståhle, *Arbetsmiljörapport* (maj 2012)
11. David Ljung, *Nya tider – nya jobb: Utmaningar och utvecklingsvägar i jobbpolitiken* (juni 2012)
12. Kerstin Littke, *Förutsättningar för framtidens livslånga lärande i Sverige* (juni 2012)
13. Anders Nilsson, *Underbara dagar framför oss: Om sociala investeringsstrategier med barnperspektiv för hållbar storstadsutveckling i kunskapsamballet* (juli 2012)
14. Christer Thörnqvist & Charles Woolfson, *Upphandlingar och nerköp: Om lagstadgad social dumpning i byggnadsbranschen* (september 2012)
15. Johan Büser & Anna Johansson, *Ett förslag till socialdemokratisk handlingslinje mot riskkapitalister i välfärden* (september 2012)
16. Anders Nilsson & Örjan Nyström, *Dags att skrota "full syssetsättning"?* (november 2012)
17. David Ljung, *Är vi smarta nog för de nya jobben?* (november 2012)
18. Anders Nilsson, *Nystartszoner – möjligheter, hot eller retoriskt slag i luften?* (november 2012)
19. Delvin Arsan, Tor Gustafsson & Stig-Björn Ljunggren, *Gläntan i skogen – om socialdemokratins utmaningar i en ny tid* (december 2012)

2013

20. Erik Bengtsson, Sören Mannheimer, Anders Nilsson & Örjan Nyström, *Att skjuta överskottet i bytesbalansen till inbemska investeringar* (januari 2013).
21. Ingvar Johansson, *Välfärdskapitalism med jämlikhetsnorm?* (februari 2013)
22. Gösta Esping-Andersen, *Jämlikhet med en lycklig bourgeoisie: Den socialdemokratiska vägen till jämlikhet* (mars 2013)
23. David Ljung, *Har vi råd att inte satsa mer på jämställdhet?* (mars 2013)
24. Lars Ag, Bo Elmgren, Helmuth Föll, Sune Gidgård & Stig Lahti, *Arbetsförsäkring åt alla!* (april 2013)
25. Peter S. Adler, *Det dynamiska förhållandet mellan kodifierad och icke-kodifierad kunskap* (april 2013)
26. Anders Nilsson, *Att förstå världen* (juli 2013)
27. Sandrine Bony, Bjorn Stevens, Isaac Held, John Mitchell, Jean-Louise Dufresne, Kerry Emanuel, Pierre Friedlingstein, Stephen Griffies & Catherine Senior, *Koldioxid och klimat: Perspektiv på en vetenskaplig bedömning* (augusti 2013)
28. Erik Bengtsson, Jack Rolka & Fredrik Ståhle, *Organisera eller rekrytera? En rapport om facklig förnyelse* (september 2013)

29. David Ljung, *Kina – risk eller räddning för jobben i Sverige och Europa?* (oktober 2013)
30. Anna Johansson, Linus Glanzelius, Jan Nilsson, Olle Ludvigsson, Pasi Sahlberg & Anders Nilsson, *Tre texter om skolan* (december 2013)

2014

31. Sheri Berman, *Socialdemokratin och skapelsen av allmänintresset* (januari 2014)
32. David Ljung, *Vad kan vi vinna på att göra de sjuka jobben friska?* (mars 2014)
33. Johan Lönnroth & Jimmy Sand, *Den svenska vänsterns historia* (april 2014)
34. Anders Nilsson & Örjan Nyström, *Det polytekniska bildningsidealet och den tredje industriella revolutionen* (maj 2014)
35. Colin Crouch, *Från defensiv till offensiv och framåtsyftande socialdemokrati* (juni 2014)
36. Anders Nilsson & Örjan Nyström, *Istället för valanalys* (september 2014)
37. Örjan Nyström, *Två essäer* (oktober 2014)
38. Anders Nilsson, *Läget i världen* (december 2014)

2015

39. Ann-Sofie Hermansson, Anne-Marie Lindgren, Anders Nilsson, Örjan Nyström, Christer Persson & Levi Svenningsson, *För en jämlikhetsutredning* (februari 2015)
40. David Ljung, *Mer frihandel = fler jobb? Sysselsättnings effekter av ett frihandelsavtal mellan EU och USA* (mars 2015)
41. Ingvar Johansson, *Globalisering och förtjänst – fallet Zlatan* (april 2015)
42. Cecilia Dalman Eck, *Kris i befolkningsfrågan? Om urbanisering och jämlikhet* (maj 2015)
43. Sven Bremberg, *Förskolan, barnen och framtiden* (juni 2015)
44. Ann-Sofie Hermansson, Ingvar Johansson, Anders Nilsson & Örjan Nyström, *Sommarlektyr: Om Grekland, missundsjuka, Marx och sorg som flyter* (juli 2015)
45. Anders Nilsson, *Europeiska unionens grekiska kris* (juli 2015)
46. Anders Nilsson, *Vart är Kina på väg?* (augusti 2015)
47. David Ljung, *Vilken framtid har försvarsindustrin?* (november 2015)
48. Bosse Elmgren, *Ett långt brev* (november 2015)
49. Ingvar Johansson, *En död Marx, en åldrad Liedman och dagens unga vänster* (december 2015)

2016

50. Johan Lönnroth, *Palme och den socialdemokratiska utopin – en bitvis självbiografisk betraktelse* (februari 2016)
51. Ingvar Johansson, *Välfärdsstaten och globaliseringen* (april 2016)
52. Johan Lönnroth & Jimmy Sand, *"Klassambulle i omvandling" och "Det svarta hålet socialismen" – två kapitel ur en kommande bok* (juni 2016)
53. Örjan Nyström, *Ressentiment – socialpsykologiska aspekter av ojämlikhet* (augusti 2016)
54. Anders Nilsson, *Hillary Clinton, Keynes och olika slags keynesianismer* (augusti 2016)
55. Anders Lindberg, Nathalie Besér, Anders Högström, Marie Demker, Ann-Marie Ljungberg, Lars Wenander, Cecilia Dalman Eck, Anders Nilsson & Johan Flanke, *Inte bara ekonomin är bankrutt – GP från socialliberalism till högerpopulism* (september 2016)
56. Anders Nilsson, *Nyanländas väg till jobb – med appendix om hyperrealiteten* (november 2016)

2017

57. Stefan Carlén & Christer Persson, *Är det möjligt att nå arbetslöshetsmålet? En starkare ekonomisk politik är nödvändig* (januari 2017)

58. Åke Magnusson & Anders Nilsson, *Global värld – gemensam färd?* (april 2017)
59. Ann-Marie Ljungberg, Johan Lönnroth & Jimmy Sand, *150 år av feminism – från kvinnosak till jämställdhetspolitik* (juni 2017)

2018

60. Ingvar Johansson, *Sverige som hybridstat: Det krävs en perspektivförskjutning i synen på Sverige* (september 2018)
61. Örjan Nyström, *Meritokratiens värdegrund – om jämlikhet och meritokrati* (december 2018)

2019

62. Örjan Nyström, *Professionerna* (juni 2019)
63. Ann-Charlotte Kindmark och Olivia Hjort, *Den enda berättelsen? -En kvantitativ studie av könsfördelningen i 1181 barnböcker på sju förskolor i Göteborg.* (augusti 2019)
64. Jonas Olofsson, *Har den nyliberala eran nått vägs ände?* (oktober 2019)
65. Johan Lönnroth, *Den svenska riksbanksreformen 1998/99*
66. Ingvar Johansson, *Professionalisering i en ny tid. Tankar kring det socialdemokratiska strategitänkandet.*

2020

67. Ann-Marie Ljungberg, *Miljö och demokrati* (januari 2020)
68. Fyra frågor om miljö och samhälle, (mars 2020), medverkande: Thomas Sterner, Johan Lönnroth, Håkan Bernhardsson, Rikard Ledin da Rosa, Viktoria Janovskis, Cecilia Dalman Eek och Örjan Nyström
69. Bosse Elmgren, *Låt ingen bli kvar i arbetslivets utmarker!* (maj 2020)
70. Örjan Nyström, *Fackföreningsrörelsen och solidariteten*, (maj 2020)
71. Ingvar Johansson, Ann-Marie Ljungberg, Örjan Nyström, *Socialdemokratiens ideologiska särart* (juli 2020)

Samtliga tidigare rapporter kan laddas ned från www.tankeverksamheten.se.

Skickar du din e-postadress till redaktion@tankeverksamheten.se så ser vi till att du inte missar någonting i vår kommande utgivning.

© 2020 Tankeverksamheten inom arbetarrörelsen i Göteborg
www.tankeverksamheten.se • redaktion@tankeverksamheten.se
Redaktion: Cecilia Dalman Eek, Staffan Lindström, Ann-Marie Ljungberg, Örjan
Nyström